УДК 811.161.2’42:82-1:355.01

Л. П. Юлдашева

ФОРМАЛЬНО-МОВНІ МАРКЕРИ ОПОЗИЦІЇ *СВІЙ / ЧУЖИЙ* У ПОЕТИЧНОМУ ВОЄННОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано формально-мовні маркери реалізації концептуальної опозиції свій / чужий у сучасному українському поетичному воєнному дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах війни мова втрачає нейтральність і набуває функції ціннісної ідентифікації та морального розмежування, а бінарна модель свій / чужий стає ключовим механізмом структурування поетичної картини світу й колективної ідентичності. Доведено, що формально-мовний рівень є активним носієм аксіологійного змісту. Перспективи подальших досліджень пов’язані зі зіставним і психолінгвістичним вивченням механізмів мовного кодування ідентичності у воєнному дискурсі.

Ключові слова: *воєнний поетичний дискурс, опозиція свій / чужий, формально-мовні маркери, вербалізація, аксіологійне кодування, словотвірні засоби, морфологічні засоби, синтаксичні моделі.*

Yuldasheva, L. Formal-Linguistic Markers of The “Own / Alien” Opposition in Poetic War Discourse. *The article analyses the formal-linguistic markers that realise the conceptual opposition own/alien in contemporary Ukrainian poetic war discourse. The relevance of the study lies in the fact that, in wartime, language loses its neutrality and acquires the functions of value-based identification and moral differentiation, while the binary model of own/other becomes a key mechanism for structuring the poetic worldview and collective identity. Despite the existence of studies devoted to war discourse and the conceptual dichotomy of own and alien, the formal-linguistic means of its realisation in poetic texts have not yet received a systematic description.*

The aim of the research is to identify and describe word-formational, morphological, and syntactic means of marking the own/alien opposition and to determine their axiological function. The achievement of this aim involves the following tasks: (1) to define the theoretical foundations for analysing the conceptual opposition own/alien in war discourse and to clarify its axiological and discursive status; (2) to identify and systematise formal-linguistic markers of the own/alien opposition in contemporary Ukrainian war poetry at the word-formation, morphological, and syntactic levels. The material of the study consists of texts of contemporary Ukrainian poetry and war-related song lyrics created in the context of the Russian-Ukrainian war. The descriptive method, contextual-interpretative analysis, and elements of cognitive analysis were applied.

The results demonstrate that formal-linguistic units systematically encode value asymmetry: prefixes of negation and deficiency as well as invective suffixes tend to

CC BY NC

https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.13

mark the alien, whereas prefixes of intensification and diminutive suffixes tend to mark the own. Morphological word classes distribute the functions of nomination, evaluation, action, and belonging. Syntactic models realise opposition through parallelism, dash constructions, and contrastive structures. It is proven that the formal-linguistic level acts as an active carrier of axiological meaning. Prospects for further research lie in comparative and psycholinguistic studies of the mechanisms of linguistic encoding of identity in war discourse.

Keywords: *war poetic discourse, own/alien opposition, formal-linguistic markers, verbalisation, axiological coding, word-formation means, morphological means, syntactic models.*

Вступ

У воєнний період мова втрачає нейтральний статус і набуває ролі засобу ідентифікації та етичного самовизначення. Опозиція *свій / чужий* у воєнному дискурсі функціює як потужний аксіологійний механізм, що забезпечує ціннісне структурування світу. У ситуації війни мова не просто фіксує реальність, а й активно формує систему оцінок, у межах якої *свій і чужий* наповнені асиметрійними ціннісними сенсами.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного лінгвістичного опису репрезентації опозиції *свій / чужий* у новітній поезії війни як одного з ключових механізмів конструювання колективної ідентичності. Вивченню цієї проблеми присвячені студії О. Дубчак, Г. Ковальвої, Т. Семашко, І. Стаднік, Л. Шитик, Л. Юлдашевої. Зазначені дослідники розглянули опозицію *свій / чужий* у різних аспектах воєнного й суспільного дискурсу, проте зосереджувалися переважно на концептуально-семантичному та дискурсивному рівнях, натомість мовні інструменти реалізації цієї опозиції в поетичному тексті ще не отримали вичерпного системного аналізу.

Метою дослідження є комплексний аналіз формально-мовних маркерів реалізації концептуальної опозиції *свій / чужий* у сучасному українському поетичному воєнному дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити теоретичні засади аналізу концептуальної опозиції *свій / чужий* у воєнному дискурсі та уточнити її аксіологійний і дискурсивний статуси; 2) виявити й систематизувати формально-мовні маркери реалізації опозиції *свій / чужий* у сучасній українській воєнній поезії на словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Матеріалом дослідження стали тексти сучасної української поезії та воєнного

пісенного дискурсу, створені в контексті російсько-української війни й зібрані з відкритих цифрових джерел, передусім із соціальних мереж Instagram і Facebook.

Методи дослідження

У процесі дослідження використано комплекс методів. *Описовий метод* застосовано для систематизації засобів вербалізації концепту *свій / чужий* у поетичних текстах. *Контекстуально-інтерпретаційний аналіз* уможливив з'ясування семантичних та оцінних відтінків лексем і конструкцій у межах конкретного художнього контексту. Елементи *когнітивного аналізу* використано для реконструкції концептуальної структури опозиції *свій / чужий* та виявлення її місця в мовній картині світу.

Виклад основного матеріалу

У філософській і лінгвокультурній традиції аксіологійна природа протиставлення *ми / вони* належить до базових характеристик колективної свідомості. Ще К. Леві-Строс наголошував, що будь-яка культура вибудовує власну ідентичність за допомогою системи бінарних опозицій, у яких *своє* асоціюється з порядком, нормою і цінністю, а *чуже* – із хаосом і загрозою (Lévi-Strauss 1963: 34). У воєнному дискурсі ця універсальна схема зазнає максимальної інтенсифікації.

З погляду соціальної психології, аксіологійне кодування опозиції *свій / чужий* пов'язане з механізмами групової ідентифікації. Г. Теджфел у теорії соціальної ідентичності зазначав, що в умовах конфлікту позитивна самооцінка групи підтримується за допомогою підкресленого морального й ціннісного розмежування між *нами* й *ними* (Tajfel 1981: 29). Мовні засоби стають одним із ключових інструментів цього розмежування, оскільки завдяки їм зафіксовано, хто заслуговує на солідарність, співчуття та захист, а хто – на відторгнення.

У дискурсивному аналізі війни Т. ван Дейк наголошує, що аксіологійна поляризація є структурною ознакою ідеологійного мовлення: «*наші* дії подано як морально виправдані, а дії *інших* – як злочинні або нелюдські» (van Dijk 1998: 81). У такій моделі *свій* автоматично маркують позитивною оцінкою, натомість *чужий* – негативною, незалежно від конкретного контексту вчинків.

Із позицій когнітивної лінгвістики війна активує так звані фрейми небезпеки та виживання. Дж. Лакофф і М. Джонсон наголошують,

що в умовах загрози мова «перемикається на режим моральної поляризації», де соціальні групи представлені в жорстких межах належності (Lakoff & Johnson 2003: 22). У такому фреймі *свій* означає того, із ким поділяють простір життя та спільну долю, натомість ч*ужий* є носієм загрози самому існуванню цього простору.

Українські дослідники воєнного дискурсу також звертають увагу на ціннісну асиметрію цієї опозиції. Зокрема, І. Стаднік наголошує, що в поезії війни поділ на *своїх і чужих* належить до аксіологійних, адже «лексеми, що позначають своїх, мають стійку позитивну конотацію, тоді як номінації чужих – негативну» (Стаднік 2015: 103). Така оцінність не є випадковою: вона відображає колективний досвід загрози та потребу морального самоутвердження спільноти.

Важливо, що аксіологійне кодування у воєнному дискурсі часто виходить за межі прямої оцінної лексики. У поетичних і пісенних текстах війни *свій* постає як носій життя, пам'яті, зв'язку поколінь, на противагу цьому *чужий* – руйнівна сила, що загрожує загальнолюдським цінностям.

Особливістю аксіологійного кодування у воєнному дискурсі є його нормативність. Опозиція *свій / чужий* не лише описує світ, а й задає моральні орієнтири: вона вказує, із ким можна ототожнюватися, а від кого необхідно дистанціюватися. Це зумовлює високий ступінь стабільності аксіологійних значень у текстах воєнної тематики.

Водночас сучасні дослідники дискурсу [Р. Водак (Wodak 2015), Н. Ферклаф (Fairclough 2015)] наголошують, що опозиція *свій / чужий* у війні не є статичною. Вона формується в процесі комунікації, підтримується повторюваними мовними моделями та може змінювати свої межі залежно від контексту, наративної перспективи й комунікативної мети.

Тож аксіологійне кодування є ключовою характеристикою опозиції *свій / чужий* у воєнному дискурсі. Війна перетворює цю опозицію на ціннісну вісь, довкола якої вибудовується мовна картина світу: *свій* репрезентує позитивний, захисний і життєствердний полюс, *чужий* – негативний, загрозливий і деструктивний. Саме ця аксіологійна асиметрія зумовлює специфіку лексичних, морфологічних і синтаксичних засобів вербалізації концепту.

Формально-мовна організація поетичного тексту відіграє важливу роль у закріпленні концептуальної опозиції *свій / чужий*.

Словотвірні, морфологічні та синтаксичні засоби в умовах війни набувають функції ціннісного кодування.

Структурні елементи слова можуть бути аксіологійними маркерами та впливати на формування образів *свого* і *чужого*. Зокрема, префікси не лише модифікують лексичне значення, а й виконують функцію ідеологійного кодування, посилюючи або, навпаки, нівелюючи статус названого об'єкта.

Для номінації ворога характерне використання префіксів *недо-*, *не-*, *без-*, що формують семантику дефектності, моральної неповноцінності або втрати людської сутності. Показовою є лексема *недолюдки*, в утворенні якої бере участь префікс *недо-*, що вилучає ворогів зі спільноти людей: *Отой ворог з Московити, оті* ***недолюдки?*** */ За що принесли стільки горя й смутку?* (Т. Аколішнова). Трапляються й інші лексеми з цим префіксом: *І возвести у ранг монарха / ще й посадити на престол / І* ***недомірка,*** *й* ***недогарка*** */ І* ***недотрупа*** *на всі сто* (О. Слоньовська).

Префікс *без-* реалізує семантику повної відсутності моральних і духовних засад, зокрема віри, совісті, людяності: *Ви вже собі й з астралом зачепили, /* ***Безбожні****, ниці, з інстинктом горили…* (О. Слоньовська).

У низці текстів використовують також префікс *не-*, який радикально заперечує саму можливість гуманного означення ворога: ***Нелюдське і несвійське****, і вже точно – не Боже, / Ти – поріддя кацапське: злодійське, вороже* (О. Слоньовська).

У таких контекстах префіксальні утворення виконують функцію деантропологізації ворога, закріплюють за ним статус *чужого*.

Натомість для означення *свого* – воїна, захисника, побратима – характерні префікси *най-* та *над-*, які реалізують семантику інтенсифікації, винятковості та перевищення звичайної людської міри. Префікс *над-* формує образ воїна як істоти, що виходить за межі звичайного людського досвіду, але не втрачає людської природи: *Я – Кіборг! / Кіборг я –* ***надзвичайна*** *людина, / Та із плоті і крові таки* (Н. Слободянюк).

Префікс *най-*, який у граматичній системі української мови оформлює найвищий ступінь порівняння прикметників і прислівників, у поезії може виконувати виразну оцінну функцію. Він перетворює ознаку на максималізовану цінність, а отже, є критерієм зарахування персонажа або групи до кола *своїх*.

У рядку ***Найкращий*** *пастух баранячих отар – / Байрактар* (Т. Боровок) префікс *най-* творить суперлатив *найкращий*. Поетична логіка переносить значення в площину воєнної реальності: *пастух* – метафорично керманич, захисник, той, хто веде й оберігає стадо, а *баранячі отари* – знеособлена маса ворога. Максималізація ознаки *кращий – найкращий* робить образ Байрактара *ідеальним своїм* – символом технологійної переваги та справедливого контролю над *чужим*. Тут *най-* є знаком абсолютної результативності *нашого* й водночас сигналізує про знецінення *їхнього*, для якого використано зооморфну номінацію.

У фразі *В ТерОборoні* ***найкращі*** *хлопці, / Самі герої воюють у наших ЗСУ!* (Х. Соловій) префікс *най-* виконує насамперед колективно-ідентифікаційну роль. Суперлатив *найкращі* не прив'язаний до конкретної шкали вимірювання; він формує моральний статус групи, включеної у *ми*. Поєднання *найкращі* та *герої* підсилює ту саму аксіологійну домінанту: *наші* – це вершина людських якостей.

У рядку *Ми билися як востаннє,* ***найкращі*** *із нас померли* (П. Вишебаба) префікс *най-* набуває особливої семантичної глибини: він закріплює не лише піднесення, а й трагізм втрати. Форма *найкращі* тут позначає ядро спільноти, її моральний і людський максимум. Конструкція *із нас* принципово важлива, адже вона прямо вказує на внутрішній вибір серед *своїх*.

У фрагменті вірша В. Шевченка *Моя армія – то є* ***найкращі*** *у світі люди* префікс *най-* розширює оцінку до глобального масштабу: *найкращі у світі*. *Наші* перевищують усіх, отже, вони – етичний стандарт. Так префіксальна інтенсивність вибудовує вертикаль, де *свої* посідають верхню позицію, стають носіями найвищих чеснот.

Зауважимо, що в мовній системі *най-* може приєднуватися й до слів із негативною конотацією (*найгірший, найжорстокіший, найпідліший*). Однак у поетичному воєнному дискурсі переважають конструкції, де *най-* використовують із позитивно маркованими прикметниками. Тож позитивний суперлатив стає мовним засобом побудови колективної ідентичності: свої є носіями найвищих чеснот. Відповідно *чужий* опиняється на протилежному полюсі.

У сучасній українській мілітарній поезії суфіксальний словотвір є одним із найтонших механізмів мовного кодування опозиції *свій / чужий*. За допомогою суфіксів у текстах актуалізовано емоційну

близькість, родинність, співпереживання або, навпаки, знецінення, демонізацію і дегуманізацію ворога. Суфікс не лише модифікує значення слова, а й закріплює за ним чітку аксіологійну орієнтацію.

У репрезентації *свого* домінують зменшувально-пестливі та нейтральні суфікси, що формують образ воїна як сина, дитини, людини з уразливим внутрішнім світом. Особливо виразною є материнська перспектива, у якій суфікс *-очк-* підсилює емоцію ніжності й страху за життя: *У сльозах промовлятиме мати: / Повертайся додому, **синочку**, живим…* (Н. Слободянюк). Суфікс *-очк-* у слові *синочку* не зменшує значущості героя, а, навпаки, акцентує його безумовну належність до кола свого; воїн постає передусім як дитина для матері, а не як абстрактний солдат.

Іншим важливим прийомом є поєднання зменшувальних і підсилювальних суфіксів у межах одного контексту, що створює образ *свого* як такого, хто проходить шлях від дитячості до мужності: ***Хлопчики*** *– хлопці, / Мужні козарлюги…* (О. Слоньовська). Суфікс *-ик-* (*хлопчики*) співіснує з експресивною формою *козарлюги*, що семантично увиразнює фізичну і моральну силу. Така суфіксальна варіативність фіксує трансформацію *свого* в умовах війни.

Процес цього становлення часто осмислено як болісний, але закономірний, що передається через повтор і суфіксальну форму з відтінком дитячості: *Росли, росли – / і виросли **хлоп'ята**…* (О. Слоньовська). Суфікс *-ят-* у слові *хлоп'ята* зберігає семантику дитячого навіть у момент досягнення зрілості, акцентуючи щире, тепле ставлення українців до своїх героїв.

Суфіксальний словотвір активно використовують на протилежному полюсі опозиції для формування образу *чужого* як інфернального, нелюдського, морально спотвореного. Тут домінують збільшувальні та експресивно-негативні суфікси.

Яскравим прикладом є поєднання інфернальної лексики зі збільшувальним суфіксом: *Інфернальне **потворище** / якнайглибшого пекла…* (О. Слоньовська). Суфікс *-ищ-* у слові *потворище* виконує функцію гіперболізації та остаточного виведення ворога за межі людського світу.

Демонологізація ворога посилена за допомогою звернення до міфологійних образів: ***Упириця*** */ знов повзе з пітьми…* (О. Слоньовська). Маркерами негативної конотації є корінь і суфікс слова. Тут

чужий кваліфіковано як істоту з потойбіччя, а не як людину, що закріплює повну дегуманізацію образу.

У цьому процесі важливу роль відіграють знеособлені номінації, що функціюють як знаки масовості й моральної ницості. Однією з таких є лексема *русня*, яка позначає ворога не як сукупність індивідів, а як аморфну, агресивну масу (показник – суфікс *-н-*). У пісенній лірициХ. Соловій цю номінацію використано у зв'язку з насильством і спротивом: *І Джавеліни, і Байрактари / За Україну б'ють* ***русню***.

Важливу роль у вербалізації концептуальної опозиції *свій / чужий* відіграє іменникова лексика, яка безпосередньо називає суб'єктів війни й водночас фіксує їхню належність.

Для позначення українських захисників активно використовують іменники, що акцентують силу, гідність, надлюдську витривалість. У тексті С. Соловія цю стратегію реалізовано за допомогою міфологійної гіперболізації образу воїна: *Ти металом зцілив наші рани, / Бо ми – люди, ми – люди-****титани!*** Іменник *титани* пов'язаний з архаїчним героїчним міфом. Водночас збереження слова *люди* перешкоджає дегуманізації образу, утримує баланс між величчю й людяністю.

О. Слоньовська для називання українських воїнів використовує номінацію *витязі*: *Справжні* ***витязі*** *– наші хлопці, / Безіменні і поіменні.* Тут іменник *витязі* має чітке епічне, лицарське походження, водночас *хлопці* маркує *своїх* як близьких, рідних, звичайних людей. Поєднання цих номінацій формує двоплановий образ воїна: водночас героя національного масштабу й *свого*, домашнього, упізнаваного.

До цієї ж групи належать іменники *мужі*, *козарлюги*, *герої*, які в поезії функціюють як узагальнені назви української воїнської спільноти, закріплюючи за нею позитивну, сакралізовану оцінку. *Кіборги. Донецьк. Аеропорт, / Що перетворився на руїну. /* ***Доброволець, патріот, солдат, / Наш Герой*** *і гордість України!* (Н. Мазур). Для позначення *свого* активно використовують лексику героїзації та легітимізації спротиву. Вона апелює до цінностей честі, обов'язку, історичного зв'язку: *Так виникає* ***нація героїв****. / Так постає з населення* ***народ*** (Л. Костенко). Тут ідеологійне навантаження мають іменники *нація, народ, герої*, які формують образ спільноти як суб'єкта історії, здатного до самозахисту.

Натомість ворог у сучасному воєнному поетичному дискурсі послідовно маркований іменниками з різко негативною, демонізувальною семантикою. У вірші О. Слоньовської це протиставлення

реалізоване за допомогою низки знецінювальних і дегуманізованих номінацій: ***розбійники, пекельна чорна тьма*** *– / Дух ницості, совіцька КолимА. / Приперлись без намордника й вуздечки / У наше миле, прибране гніздечко* (О. Слоньовська). Іменники *розбійники*, *тьма*, *дух ницості* повністю позбавляють ворога людських рис і переводять його в площину морального зла й хаосу. Образ *пекельної чорної тьми* має виразне демонологійне походження, а метафора *без намордника й вуздечки* увиразнює зооморфність ворога. Водночас образ *нашого гніздечка* акцентує порушення простору дому, що підсилює опозицію *свій / чужий* на рівні екзистенційних цінностей.

До іменникових номінацій чужих у поезії про війну належать також слова, що фіксують інтелектуальну, моральну та антропологійну деградацію ворога. У поезії О. Слоньовської активно функціюють різко негативні антропоніми: *Нема прощення* ***виродкам****. Амінь. / Нема к@ц@пському прощення* ***кату***. Іменник *виродки* позначає ворога як результат антилюдської еволюції, як істоту, що втратила зв'язок із нормою, родом і мораллю. Подібну функцію виконує й іменник *придурок*, який у воєнному дискурсі поєднує знецінення інтелекту з моральною дискредитацією: *Проклинають у всім світі* ***придурка*** *і ката, / Який змусив росіян до рук зброю взяти…* (Т. Аколішнова).

У цьому контексті *придурок* (про путіна) перетворюється на публічно-політичну номінацію, спрямовану на персоніфіковане зло, відповідальне за масове насильство. Поєднання з іменником *кат* підсилює ефект морального осуду й переводить образ ворога в площину історичного злочину.

Аксіологійне кодування також відбувається за допомогою прикметників. Для позначення українських воїнів і національної спільноти системно використовують прикметники з позитивною семантикою: *Бо я Кіборг –* ***незламний і сильний****, / …Я життя віддаю Україні* (Н. Слободянюк). Прикметники *незламний*, *сильний* формують образ воїна як морально й фізично стійкого суб'єкта. У текстах воєнної поезії часто актуалізовано також прикметник *незламний*, що безпосередньо закріплює етичну домінанту *своїх*. У тексті С. Соловія читаємо: *Бо* ***справжній*** *я – непереможний воїн! / Честь всім героям: сестрам і братам!* Прикметник *непереможний* увиразнює образ воїна-героя.

На протилежному полюсі перебувають прикметникові означення з виразно негативною семантикою. Вони фіксують *чужого* як носія

зла, агресії та моральної деградації: ***Захланні*** *москалі,* ***безличні*** *кацапури!* (О. Слоньовська).

Особливо показовою у воєнній поезії є дієслівна асиметрія. У вірші О. Слоньовської ворог запрограмований на знищення: *Як обри,* ***щезнуть****. Без сліда і драми – / Нащадки Ірода, насіння Хама* (О. Слоньовська). Дієслово *щезнуть* передбачає повне стирання з історичної пам'яті.

Дихотомія *свій / чужий* може бути представлена займенниками. Ціннісну асиметрію виразно фіксують поетичні контексти: *Це поділ на* ***ненаших*** *– і на* ***наших****, / Як глибина падіння й вищий чин* (О. Слоньовська); ***наші*** *відкинули* ***не наших*** *іще / на півкілометра углиб міста* (О. Чупа). У цих прикладах мовна опозиція безпосередньо транслює моральну ієрархію воєнного світу, у якій *своє* наділене цінністю та легітимністю, а *чуже* – підлягає відторгненню.

У мовному плані опозиція *свій / чужий* може бути репрезентована засобами різних частин мови (асиметрійно): зокрема, *свій* належить до займенників, натомість *чужий* – прикметник. Таке міжчастиномовне протиставлення засвідчене, наприклад, у поетичному рядку: *цей морок жере без розбору* ***свої / чужі*** (Т. Деяк). Міжчастиномовна антонімія в цьому разі є можливою, оскільки вона формується насамперед на лексико-семантичному, а не на граматичному рівні.

На відміну від лексико-семантичного та словотвірного рівнів, де протиставлення *свого* і *чужого* реалізоване системно й розгалужено, на синтаксичному рівні воно з'являється переважно у формі лаконічних, афористичних конструкцій, що мають декларативний характер.

Однією з найвиразніших синтаксичних моделей є двочленна конструкція з тире, у якій компоненти *свого* і *чужого* зіставлені безпосередньо в межах одного висловлення. Показовим у цьому сенсі є рядок А. Дмитрук: *Ми – Чорнобаївка, ти – мрець*. Ця конструкція має чітку симетрійну будову: займенник першої особи множини *ми* протиставлений займенникові другої особи *ти*. *Свій* репрезентований за допомогою топоніма-символу *Чорнобаївка*, який у воєнному дискурсі набув значення знаку незламності та повторюваної перемоги, натомість *чужий* зведено до екзистенційного нуля – *мрець*.

У рядках О. Слоньовської *Ми – в авангарді. / Ти ж – ар'єргард* опозицію *свій / чужий* реалізовано за допомогою військово-просторових термінів, що мають чітке ієрархійне значення. Синтаксичний

паралелізм двох неповних речень увиразнює асиметрію позицій: *ми* перебуваємо попереду, натомість *ти* відсунутий у кінець. Частка *ж* додатково посилює протиставний характер висловлення.

Іншим типом синтаксичної організації, яка розмежовує *свого* і *чужого*, є зіставні багаторядкові конструкції з протиставленням: *Їх доводи – всяке озброєння різне: / Потужні ракети, машини залізні. / У нас на всі доводи є коментар – / Байрактар… Байрактар…* (Т. Боровко). Синтаксична опозиція *їх – нас* структурує текст і водночас розмежовує дві воєнні моделі. *Чужий* представлено за допомогою переліку матеріальних аргументів сили, натомість *свій* зведений до одного імені-знака – *Байрактар*, винесеного в окремий рядок й акцентованого повтором. Така синтаксична організація створює ефект безсумнівної переваги *свого*.

Загалом, синтаксичні засоби в поезії про війну не формують розгалуженої системи, однак у ключових моментах вони виконують функцію розмежування. Саме завдяки лаконічному синтаксису ця межа постає як безумовна й не потребує додаткового пояснення.

Висновки

Отже, формально-мовні рівні поетичного тексту фіксують межі між *своїм і чужим*, перетворюючи цю опозицію на структурний принцип мовної організації.

Префіксальні моделі в аналізованій поезії функціюють як інструмент чіткого оцінного маркування. Для репрезентації *чужого* системно залучено префікси заперечення та відсутності, що формують уявлення про моральну, духовну або антропологійну неповноцінність ворога. Натомість у номінаціях *свого* активовані префікси інтенсифікації, які закріплюють статус виняткової сили, витривалості й моральної стійкості.

Суфіксальні засоби деталізують цю межу в емоційно-експресивному вимірі. Зменшувально-пестливі суфікси маркують поняття, що належать до кола *свій*. Водночас суфікси з інвективною або гіперболізувальною семантикою формують образ *чужого*.

Морфологічна організація поетичних текстів акцентує опозицію *свій / чужий* з огляду на функційний розподіл частин мови. Іменники слугують для номінації колективних суб'єктів і ролей, прикметники – для фіксації ціннісної оцінки, дієслова – для моделювання результату

дії та історичної перспективи, займенники – для маркування межі належності.

Синтаксичний рівень забезпечує остаточне закріплення цієї межі у формі лаконічних, декларативних конструкцій. Афористичні двочленні висловлення з тире, паралельні структури та повтори організовують текст так, що протиставлення *ми / вони* не потребує додаткових пояснень і сприймається як безумовний факт мовної та ціннісної реальності.

Отже, опозиція *свій / чужий* у сучасній українській поезії про війну функціює як багаторівнева мовна система, у якій кожен рівень (лексичний, морфемний, морфологічний, синтаксичний) формує ціннісну й екзистенційно впорядковану картину воєнного світу.

Перспективним видається психолінгвістичний аналіз сприйняття образів *свого* та *чужого* в умовах тривалого воєнного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дубчак**, О. (2009). *Концептуальна опозиція «свій» – «чужий» у сучасній українській мовній картині світу* (Автореф. дис. … канд. філол. наук). Київ: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. 2. **Дубчак**, О. (2022). *Перемагати українською. Про мову ненависті й любові.* Київ: Віхола. 3. **Ковальова**, Г. (2009). Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія», 5,* 84–91. 4. **Семашко**, Т. Ф. (2014). Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство, II (24),* 237–242. 5. **Стаднік**, І. О. (2015). Опозиція «свій/чужий» у складі концепту war/війна (на матеріалі поетичних творів, присвячених військовим подіям в Україні, та англомовних перекладів). *Одеський лінгвістичний вісник, 6(2),* 98–102. 6. **Шитик**, Л. В., & Юлдашева, Л. П. (2023). Функційно-семантичний потенціал ахроматичних кольорів у сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник, 34,* 130–142. 7. **Юлдашева**, Л. (2025). Антонімійні опозиції в сучасному воєнному дискурсі. *Лінгвістичні студії, 50,* 134–150. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2025.50.8 8. **Fairclough**, N. (2015). *Language and Power.* London: Routledge. 9. **Lakoff**, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By.* Chicago: University of Chicago Press. 10. **Lévi-Strauss**, C. (1963). *Structural anthropology.* New York, NY: Basic Books. 11. **Tajfel**, H. (1981). *Human Groups and Social Categories.* Cambridge: Cambridge University Press. 12. **Dijk**, T. (1998). *Ideology: a Multidisciplinary Approach.* London: Sage. 13. **Wodak**, R. (2015). *The Politics of Fear.* London: Sage.

REFERENCES

1. **Dubchak**, O. (2009). Kontseptualna opozytsiia "svii" – "chuzhyi" u suchasnii ukrainskii movnii kartyni svitu [Conceptual opposition "own–alien" in the modern Ukrainian linguistic worldview]: *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]. 2. **Dubchak**, O. (2022).

Peremahaty ukrainskoiu. Pro movu nenavysti y liubovi [Winning in Ukrainian. On the language of hatred and love]. Kyiv: Vikhola [in Ukrainian]. 3. **Kovalova**, H. (2009). Opozytsiia "svii – chuzhyi" pry formuvanni natsionalnoi identychnosti v konteksti hlobalizatsii [The "own–alien" opposition in shaping national identity in the context of globalization]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia Filosofiia – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philosophy, 5,* 84–91 [in Ukrainian]. 4. **Semashko**, T. F. (2014). Mezhi dykhotomii "svii" – "chuzhyi" v aspekti etnichnoi stereotypizatsii [Limits of the "own–alien" dichotomy in ethnic stereotyping]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia Movoznavstvo – Scientific Notes of the Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Linguistics, II (24),* 237–242 [in Ukrainian]. 5. **Stadnik**, I. O. (2015). Opozytsiia "svii/chuzhyi" u skladi kontseptu war/viina [The "own/alien" opposition within the WAR concept]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk – Odesa Linguistic Bulletin, 6(2),* 98–102 [in Ukrainian]. 6. **Shytyk**, L. V., & Yuldasheva, L. P. (2023). Funktsiino-semantychnyi potentsial akhromatychnykh koloriv u suchasnii ukrainskii poezii pro viinu [Functional-semantic potential of achromatic colours in modern Ukrainian war poetry]. *Movoznavchyi visnyk – Linguistic Bulletin, 34,* 130–142 [in Ukrainian]. 7. **Yuldasheva**, L. (2025). Antonimiini opozytsii v suchasnomu voiennomu dyskursi [Antonymic oppositions in modern war discourse]. *Linhvistychni studii – Linguistic Studies, 50,* 134–150. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2025.50.8 [in Ukrainian]. 8. **Fairclough**, N. (2015). *Language and Power.* London: Routledge [in English]. 9. **Lakoff**, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By.* Chicago: University of Chicago Press [in English]. 10. **Lévi-Strauss**, C. (1963). *Structural anthropology.* New York, NY: Basic Books [in English]. 11. **Tajfel**, H. (1981). *Human Groups and Social Categories.* Cambridge: Cambridge University Press [in English]. 12. **Dijk**, T. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach.* London: Sage [in English]. 13. **Wodak**, R. (2015). *The Politics of Fear.* London: Sage [in English].

Юлдашева Людмила Петрівна – докторант кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; б-р. Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, Україна.

E-mail: 1alimduyl@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-6561-8827

Yuldasheva, Liudmyla – Doctoral Candidate, Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy; 81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання – 08 лютого 2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування – 15 березня 2026 р.
Дата публікації статті у виданні – 25 квітня 2026 р.

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Юлдашева Л. П. Формально-мовні маркери опозиції *свій / чужий* у поетичному воєнному дискурсі. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2026. Вип. 64. С. 181–193. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.13

APA: Юлдашева, Л. П. (2026). Формально-мовні маркери опозиції *свій / чужий* у поетичному воєнному дискурсі. *Лінгвістичні дослідження, 64,* 181–193. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.13